

ตรีผลา

ผศ.ดร. สมศักดิ์ นवलแก้ว

บทนำ

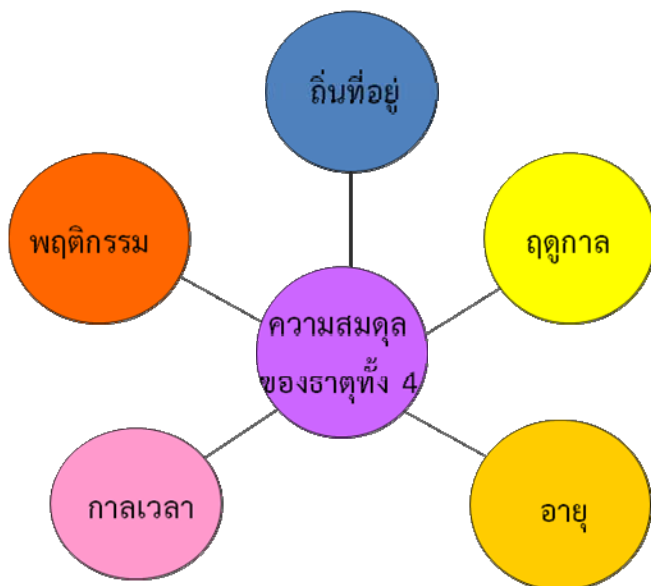
ตรีผลาเป็นตำรับยาแผนโบราณที่มีการใช้ทั้งทางการแพทย์อายุรเวทของอินเดียและการแพทย์แผนไทยมาเป็นเวลานานนับพันปี ตรีผลามาจากคำว่า “ตรี” ซึ่งแปลว่า สาม และคำว่า “ผลา” แปลว่า ผลไม้ ดังนั้นตรีผลาจึงเป็นตำรับยาที่ประกอบด้วยผลไม้ 3 ชนิด คือ มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* Linn. วงศ์ Euphorbiaceae) สมอไทย (*Terminalia chebula* Retz. วงศ์ Combretaceae) และ สมอพิเภก (*Terminalia belerica* (Gaertn.) Roxb. วงศ์ Combretaceae) มีสรรพคุณช่วยปรับความสมดุลของธาตุทั้ง 4 ในร่างกายและล้างพิษออกจากระบบต่างๆ โดยเฉพาะระบบทางเดินอาหาร ระบบเลือด และน้ำเหลือง กระตุ้นระบบภูมิคุ้มกัน ทำให้มีอายุยืน มีความปลอดภัยสูง สามารถใช้ได้กับคนทุกเพศทุกวัย นอกจากนี้ตรีผลายังทำหน้าที่เป็นยาระบายที่รู้เปิดรู้ปิดได้เอง นั่นคือ ทำให้ร่างกายระบายอุจจาระและหยุดขับถ่ายได้อย่างรู้จังหวะเวลา ไม่ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากสารรสเปรี้ยวช่วยให้ระบายและสารรสฝาดพวกแทนนิน ช่วยให้หยุดระบาย

การใช้ตรีผลาทางการแพทย์แผนไทย

ตามทฤษฎีทางการแพทย์แผนไทยถือว่าร่างกายเป็นปกติอยู่ได้ โดยไม่เกิดโรคใด ๆ เนื่องจากธาตุทั้ง 4 ของร่างกายมีความสมดุล ซึ่งธาตุทั้ง 4 ประกอบด้วย **ธาตุดิน** คือ ส่วนของร่างกายที่เป็นของแข็ง เช่น ผิวหนัง กล้ามเนื้อ หัวใจ ตับ ปอด เป็นต้น **ธาตุน้ำ** คือ ส่วนที่เป็นของเหลวในร่างกาย เช่น น้ำตา น้ำลาย น้ำไขข้อ น้ำมูก เป็นต้น **ธาตุลม** คือ ส่วนที่เป็นลมหรืออากาศในร่างกาย เช่น ลมหายใจเข้าออก ลมในทางเดินอาหาร อาจหมายรวมถึงกระแสประสาทด้วย **ธาตุไฟ** คือ ส่วนที่ทำให้เกิดการเผาผลาญในร่างกายแล้วทำให้เกิดความร้อนขึ้นในร่างกาย เช่น ไฟย่อยอาหาร ไฟทำให้ร่างกายอบอุ่น รวมถึงไฟที่ทำให้ร่างกายเสื่อม ทราบไตที่ธาตุทั้ง 4 มีความสมดุล ร่างกายก็จะเป็นปกติ ไม่เป็นโรคใดๆ แต่เมื่อใดที่ร่างกายขาดความสมดุล ร่างกายของเราจะเกิดความเจ็บป่วยขึ้น ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ร่างกายขาดความสมดุลมีมากมาย เช่น อาจมีปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมภายนอกในร่างกาย เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การแปรเปลี่ยนไปของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาจมีผลกระทบต่อธาตุในร่างกายมนุษย์ ในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดการเจ็บป่วยได้ เช่น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล จากฤดูกาลหนึ่งไปเป็นฤดูกาลหนึ่งก็เป็นสาเหตุให้ร่างกายเกิดความไม่สมดุลขึ้นได้ โดยเฉพาะช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล จะทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย เนื่องจากร่างกายปรับสมดุลไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม หรือปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงของอายุ ก็เป็นสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ร่างกายขาดความสมดุล ถ้าเราสังเกตลักษณะโรคที่เกิดขึ้นกับช่วงอายุต่างๆจะมีลักษณะเฉพาะที่ต่างกัน เช่น วัยเด็กมักจะมีธาตุน้ำกำเริบได้ง่าย จะเห็นว่าเด็กจะเป็นหวัดได้ง่ายกว่าช่วงวัยอื่น ในขณะที่คนสูงอายุจะเป็นลมได้ง่าย เนื่องจากเป็นวัยที่มีธาตุลมกำเริบได้ง่าย เป็นต้น นอกจากนี้ปัจจัยทางต่างกาลเวลาในแต่ละวันก็มีผลต่อความสมดุลของร่างกายเช่นเดียวกัน เช่น เราจะพบในคนที่เป็นหวัดแพ้อากาศ เขาจะมีอาการกำเริบมากในช่วงเวลาประมาณ 6.00-10.00 น. เมื่อเลยเวลาดังกล่าวไปแล้ว อาการหวัดแพ้อากาศดังกล่าวส่วนใหญ่จะหายไปตัวเอง ในขณะที่คนสูงอายุจะมีการเป็นลม วิงเวียน จะกำเริบได้ง่ายในช่วงบ่าย เนื่องจากตั้งแต่เวลาประมาณ 14.00-18.00 น. เป็นช่วงที่ธาตุลมกำเริบ ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย ทาง

การแพทย์แผนไทยมีความเชื่อว่า ลักษณะภูมิประเทศจะเป็นสาเหตุให้ธาตุกำเริบหรือพิการได้แตกต่างกัน เช่น ลักษณะภูมิประเทศที่อยู่ติดกับทะเล ลักษณะภูมิประเทศในที่สูง ลักษณะการเกิดโรคก็จะแตกต่างกัน โดยเฉพาะการเปลี่ยนที่อยู่อย่างกะทันหันจากลักษณะภูมิประเทศหนึ่งไปยังภูมิประเทศหนึ่งจะเป็นเหตุให้ร่างกายเกิดความไม่สมดุล ธาตุในร่างกายปรับสมดุลไม่ทัน ทำให้เกิดโรคต่างๆขึ้นได้ ปัจจัยที่ทำให้ร่างกายขาดความสมดุล หรืออาจเกิดจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ยืน เดิน หรือนั่งนานเกินไป เป็นต้น สามารถสรุปดังแสดงในภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสมดุลของธาตุทั้ง 4 ในร่างกาย ประกอบด้วย พฤติกรรม อายุ กาลเวลา ฤดูกาล และถิ่นที่อยู่

ทางการแพทย์แผนไทยใช้ตรีผลาเป็นยาลดธาตุไฟในร่างกาย ไม่ให้ร่างกายร้อนเกินไป สำหรับธาตุไฟไม่สมดุลเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น คนที่มุ่งมั่นทำงานมากเกินไป โกรธง่าย มีความเครียดบ่อยๆ ถูกแดดจัด อ่อนเพลียจากความร้อน ต้มเครื่องต้มที่มีแอลกอฮอล์ กระจายน้ำมาก รู้สึกร้อน และนอนไม่ค่อยหลับ เป็นโรคที่ทำให้ร่างกายมีความร้อนสูงขึ้น เช่น ไข้ หรือเป็นโรคที่เกี่ยวกับการอักเสบ เช่น โรคกระเพาะ โรคริดสีดวงทวาร โรคที่เกิดจากความผิดปกติของตับ โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน ควรรับประทานตรีผลาเป็นประจำ จะช่วยป้องกันธาตุไฟกำเริบได้ ทางแพทย์แผนไทยจึงได้กำหนดให้ตรีผลาเป็นยาปรับธาตุประจำฤดูร้อน

ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา

จากการทดสอบฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา พบว่าตรีผลามีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและลดอาการอักเสบที่ดี (Dhanalakshmi et al., 2006, Sabina et al, 2007) ช่วยป้องกันอันตรายจากการฉายรังสี (Jagettia et al, 2002) กระตุ้นการทำงานของระบบภูมิคุ้มกัน (Srikumar et al, 2005 and 2007) ช่วยลดระดับไขมันและคอเลสเตอรอลในเลือด (Saravanan et al., 2007) และในคนที่มีอาการท้องผูกเป็นประจำ หากรับประทานผงตรีผลาวันละ 5 กรัม จะช่วยให้การขับถ่ายอุจจาระเป็นปกติได้ (Mukherjee et al, 2006) นอกจากนี้สารสกัดตรีผลายังมีฤทธิ์ต้านเซลล์มะเร็งได้อีกด้วย (Wongnoppavich et al., 2009) จากการทดสอบฤทธิ์ต้านเซลล์มะเร็ง 3 ชนิด คือ มะเร็งเต้านม (MCF-7) มะเร็งตับ (HepG2) มะเร็งท่อน้ำดี (KKU M213) และทดสอบความเป็นพิษต่อเซลล์ Vero cell line

พบว่าสารสกัดตรีผลาสามารถยับยั้งเซลล์มะเร็งได้ทั้ง 3 ชนิด โดยมีค่า IC₅₀ ต่อ MCF-7, HepG2, KKU M213 เท่ากับ 38.55, 67.93, 46.76 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร ในขณะที่ไม่เป็นพิษต่อเซลล์ Vero โดยมีค่า IC₅₀ เท่ากับ 395.5 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร

ตรีผลาฟาร์มแคร์

การใช้ตรีผลาในยาแผนโบราณ มักใช้ในรูปแบบยาต้ม ซึ่งรสชาติไม่เป็นที่พึงปรารถนา แม้ว่าจะมีประสิทธิภาพดีแต่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทำให้ผู้บริโภคขาดโอกาสที่จะได้รับประทานสมุนไพรที่มีศักยภาพสูงทั้ง 3 ชนิดนี้ โรงงานฟาร์มแคร์นิวทราซูติคอล จึงมีความคิดที่จะทำให้ผู้บริโภคมีโอกาสได้รับประโยชน์จากยาตรีผลามากขึ้น จึงได้พัฒนายาตรีผลาออกมาในรูปแบบเครื่องดื่มสุขภาพที่ผ่านการควบคุมคุณภาพในทุกขั้นตอน ไม่เจือสีสังเคราะห์ ดื่มง่าย รสชาติอร่อย สามารถดื่มได้ทุกวัน ไม่ทำให้ท้องเสีย เหมาะกับทุกเพศทุกวัย มีสารกลุ่มฟีนอลิกที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ทำหน้าที่ช่วยต้านอนุมูลอิสระที่เกิดจากภาวะเครียด มลพิษหรือสารตกค้างในร่างกาย จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น การดื่มตรีผลาฟาร์มแคร์ จึงให้ทั้งความสดชื่น บำรุงร่างกาย เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน บำรุงธาตุ ปรับความสมดุลของร่างกาย และสามารถป้องกันโรคต่างๆ ที่อาจเกิดจากสารอนุมูลอิสระได้หลายชนิด เช่น ความดันโลหิตสูง โรคมะเร็ง เป็นต้น เหมาะสำหรับการดื่มเป็นประจำ

ข้อมูลสมุนไพรเดี่ยวในตำรับตรีผลา

1. สมอไทย *Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*

ลักษณะทางกายภาพและเคมี:

ปริมาณความชื้นไม่เกิน 11% w/w ปริมาณเถ้ารวมไม่เกิน 3.5% w/w ปริมาณเถ้าที่ไม่ละลายในกรด ไม่เกิน 0.6% w/w ปริมาณสารสกัดเอทานอล ไม่น้อยกว่า 20% w/w ปริมาณสารสกัดเอทานอล(70%) ไม่น้อยกว่า 29% w/w สารสกัดน้ำ ไม่น้อยกว่า 28% w/w ปริมาณแทนนินไม่น้อยกว่า 14% w/w และ Foaming index ไม่น้อยกว่า 170 (THP II)

สรรพคุณ:

ตำรายาไทย: ผล ระบายอ่อนๆ แก่ลมป่วง แก้พิษร้อนใน คุมธาตุ แก้ลมจุกเสียด รู้ผายธาตุ รู้ระบายรู้ถ่าย อุดจาระ ถ่ายพิษไข้ คุมธาตุในตัวเสร็จ แก้ไข้เพื่อเสมหะ ผลอ่อน มีฤทธิ์เป็นยาระบาย ถ่ายอุจจาระ ถ่ายเสมหะ ลดไข้ ขับลมในลำไส้ แก้โลหิตในท้อง แก้น้ำดี ผลแก่ เป็นยาฝาดสมาน แก้ท้องเดิน แก้ไข้เพื่อเสมหะ แก้โลหิตในอุทร แก้น้ำดี ถ่ายอุจจาระ รู้ถ่ายรู้ปิดเอง(ระบายแล้วหยุดเอง) แก่ลมป่วง แก้พิษร้อนภายใน แก้ลมจุกเสียด ถ่ายพิษไข้ คุมธาตุ แก้ไอ เจ็บคอ ขับน้ำเหลืองเสีย แก้เสมหะเป็นพิษ แก่ดีฟุ้ง แก้อาเจียน บำรุงร่างกาย แก้นอนสะดุ้งผวา บดเป็นผงโรยแผล รื้อรัง เนื้อผล รสฝาดเปรี้ยว แก้บิด แก้ท้องผูก แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ แก้โรคเกี่ยวกับน้ำดี แก้โรคท้องมาน แก้ตับม้ามโต แก้อาเจียน แก้สะอึก แก้หืดไอ แก้ท้องร่วงเรื้อรัง ทำเป็นยาชงใช้อมกลั้วคอแก้เจ็บคอ เมล็ด รสขม ทำให้เจริญอาหาร

ตำรายาไทย สมอไทยจัดอยู่ใน “**พิกัดตรีผลา**” คือการจำกัดจำนวนผลไม้ 3 อย่าง มี ลูกสมอพิเภก ลูกสมอไทย ลูกมะขามป้อม สรรพคุณแก้ปิตตะ วาตะ เสมหะ ในกองธาตุ กองฤดู กองอายุ และกองสมุฏฐาน “**พิกัดตรีสมอ**” คือการจำกัดจำนวนสมอ 3 อย่างมี ลูกสมอพิเภก ลูกสมอไทย ลูกสมอเทศ สรรพคุณแก้เสมหะ บำรุงธาตุ แก้ไข้ ผายธาตุ รู้ถ่ายรู้ปิดเอง “**พิกัดตรีฉันทลามก**” คือการจำกัดจำนวนตัวยาแก้ธาตุลามกให้ตกไป 3 อย่างมี โถงน้ำเต้า สมอไทย รงทอง สรรพคุณ บำรุงธาตุ ขับลม แก้ไข้เพื่อเสมหะ ถ่ายโลหิตและน้ำเหลือง

นอกจากนี้บัญชียาจากสมุนไพร: ที่มีการใช้ตามองค์ความรู้ดั้งเดิม ตามประกาศ คณะกรรมการแห่งชาติด้าน

ยา (ฉบับที่ 5) ปรากฏการใช้สมอไทย ร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นๆในตำรับ ในยารักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหาร รวม 2 ตำรับ คือ “ยาถ่ายติเกลื้อฝรั่ง” สรรพคุณ แก้อาการท้องผูก กรณีที่ใช้ยาอื่นแล้วไม่ได้ผล และ “ยาธาตุบรรจบ” ใช้บรรเทาอาการท้องอืดเฟ้อ และอาการอุจจาระธาตุพิการ ท้องเสียที่ไม่ติดเชื้อ

รูปแบบและขนาดวิธีใช้ยา:

ยาระบายถ่ายท้อง ใช้ผลอ่อน 5-6 ผล หรือ 30 กรัม ต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว ใส่เกลือเล็กน้อย รับประทานครั้งเดียว จะถ่ายหลังให้ยาประมาณ 2 ชั่วโมง

องค์ประกอบทางเคมี:

gallic acid, chebulic acid, chebulinic acid, chebulagic acid, corilagin, terchebin, glucogallin, ellagic acid, sennoside A, chebulin, catechol, tannic acid

การศึกษาทางเภสัชวิทยา:

ยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย Samonella และ Shigella

การศึกษาทางคลินิก:

ไม่มีข้อมูล

การศึกษาทางพิษวิทยา:

การทดสอบพิษเฉียบพลันของสารสกัดผลด้วยเอทานอล 50% โดยให้หนูกินในขนาด 10 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม (คิดเป็น 1,000 เท่า เปรียบเทียบกับขนาดรักษาในคน) และให้โดยการฉีดเข้าใต้ผิวหนังหนู ในขนาด 10 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม ตรวจไม่พบอาการเป็นพิษ

2. สมอพิเภก *Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb.

ลักษณะทางกายภาพและเคมีที่ดี:

ปริมาณความชื้นไม่เกิน 11% w/w ปริมาณเถ้ารวมไม่เกิน 5% w/w ปริมาณเถ้าที่ไม่ละลายในกรด ไม่เกิน 0.6% w/w ปริมาณสารสกัดเอทานอล ไม่น้อยกว่า 17% w/w ปริมาณสารสกัดเอทานอล(70%) ไม่น้อยกว่า 29% w/w สารสกัดน้ำ ไม่น้อยกว่า 24% w/w ปริมาณแทนนินไม่น้อยกว่า 16% w/w

สรรพคุณ:

ตำรายาไทย: ผลอ่อน แก้ไข้เพื่อเสมหะ และไข้เจือลม เป็นยาระบาย ยาถ่าย ผลแก่ แก้เสมหะจุกคอก ทำให้ชุ่มคอ แก้โรคตา แก้ธาตุกำเริบ บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก่ริดสีดวง แก้ท้องร่วงท้องเดิน รักษาโรคท้องมาน เมล็ดใน แก้บิด แก้บิดมูกเลือด

ประเทศพม่า: ใช้ผลแห้งรักษาอาการไอ และโรคตา ในอินโดจีนใช้เป็นยาฟาดสมาน และยาบำรุง ผลสดเป็นยาถ่าย

ตำรายาไทย สมอพิเภกจัดอยู่ใน “พิกัตตรีผลา” คือการจำกัดจำนวนผลไม้ 3 อย่าง มี ลูกสมอพิเภก ลูกสมอไทย ลูกมะขามป้อม สรรพคุณแก้ปิตตะ วาตะ เสมหะ ในกองธาตุ กองฤดู กองอายุ และกองสมุฏฐาน “พิกัตตรีสมอ” คือการจำกัดจำนวนสมอ 3 อย่างมี ลูกสมอพิเภก ลูกสมอไทย ลูกสมอเทศ สรรพคุณแก้เสมหะ บำรุงธาตุ แก้ไข้ ผายธาตุ รู้ถ่ายรู้ปิดเอง

นอกจากนี้บัญชียาจากสมุนไพร: ที่มีการใช้ตามองค์ความรู้ดั้งเดิม ตามประกาศ คณะกรรมการแห่งชาติด้านยา (ฉบับที่ 5) ปรากฏการใช้สมอพิเภกในยารักษากลุ่มอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต (แก้ลม) มีส่วนประกอบของสมอพิเภกร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นๆในตำรับ”ยาหอมนวโกฐ” มีสรรพคุณในการแก้ลมวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน

แก้ลมจุกแน่นในอก ในผู้สูงอายุ แก้ลมปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด อ่อนเพลีย)

รูปแบบและขนาดวิธีใช้ยา:

1. ยาระบายถ่ายท้อง ใช้ผลอ่อน 2-3 ผล ต้มกับน้ำ 1 ถ้วยแก้ว ใส่เกลือเล็กน้อย รับประทานครั้งเดียว

2. แก้ท้องร่วง ท้องเดิน ใช้ผลแก่ 2-3 ผล ต้มกับน้ำ 2 ถ้วยแก้ว ใส่เกลือเล็กน้อย เคี้ยวจนเหลือ 1 ถ้วยแก้ว รับประทาน

องค์ประกอบทางเคมี:

chebulagic acid, ellagic acid, gallic acid, chebulagic acid

การศึกษาทางเภสัชวิทยา:

สารสกัดผลด้วยเอทานอลเพิ่มการขับน้ำดีในสุนัข ทำให้ความดันโลหิตลดลงจนอาจถึงตายได้ แต่สารสกัดด้วยน้ำมีผลน้อยต่อการขับน้ำดี และทำให้ความดันโลหิตลดลงเล็กน้อย

การศึกษาทางคลินิก:

ไม่มีข้อมูล

การศึกษาทางพิษวิทยา:

การทดสอบพิษเฉียบพลันของสารสกัดผลด้วยเอทานอล 50% โดยให้หนูกินในขนาด 10 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม (คิดเป็น 1,515 เท่า เปรียบเทียบกับขนาดรักษาในคน) ตรวจไม่พบอาการเป็นพิษ และเมื่อให้โดยการฉีดเข้าใต้ผิวหนังหนู ในขนาด 1 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัมพบว่าขนาดที่ทำให้สัตว์ทดลองตายครึ่งหนึ่ง (LD50) เท่ากับ 6.156 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม

3. มะขามป้อม *Phyllanthus emblica* Linn

ลักษณะทางกายภาพและเคมีที่ดี:

เครื่องยาที่เป็นผลแห้ง ปริมาณความชื้นไม่เกิน 9% w/w ปริมาณเถ้ารวมไม่เกิน 4.0% w/w ปริมาณเถ้าที่ไม่ละลายในกรด ไม่เกิน 1.0% w/w ปริมาณสารสกัดเอทานอล ไม่น้อยกว่า 16% w/w ปริมาณสารสกัดน้ำ ไม่น้อยกว่า 26% w/w ปริมาณแทนนิน ไม่น้อยกว่า 20% w/w

สรรพคุณ:

ตำรายาไทย: เนื้อผลแห้ง รสเปรี้ยวฝาดขม ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ เป็นยาฝาดสมาน แก้กิดสีดวง แก้บิด ท้องเสีย ใช้ควบกับธาตุเหล็ก แก้กโรคชาน และช่วยย่อยอาหาร ยางจากผล รสเปรี้ยวฝาดขม ช่วยย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ ใช้เป็นยาแก้ไอใน

ตำรับยาแผนโบราณ: ผลอ่อน รสเปรี้ยวหวานฝาดขม บำรุงเนื้อหนังให้บริบูรณ์ กัดเสมหะในคอ ทำให้เสียงเพราะ แก้ม้งสั่งให้บริบูรณ์ แก้กพรตัก(ท้องผูก) แก้กพยาธิ ผลแก่ รสเปรี้ยวฝาดขมเผ็ด แก้ไข้เจือลม แก้ไอ แก้กระหาย น้ำ แก้เสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ลดไข้ ขับปัสสาวะ ระบายท้อง บำรุงหัวใจ ฟอกโลหิต แก้ลม แก้ลักปิดลักเปิด มีวิตามินซีมากกว่าส้ม 20 เท่า (เมื่อเทียบในปริมาณเท่ากัน)

ตำรายาไทย: มะขามป้อมจัดอยู่ใน “พิภักตริผลา” คือการจำกัดจำนวนผลไม้ 3 อย่าง มี ลูกสมอพิเภก ลูกสมอไทย ลูกมะขามป้อม สรรพคุณแก้บิดตะ วาตะ เสมหะ ในกองธาตุ กองฤดู กองอายุ และกองสมุฏฐาน

รูปแบบและขนาดวิธีใช้ยา:

แก้ไอ ช่วยกระตุ้นให้น้ำลายออก ช่วยละลายเสมหะ มีวิธีใช้ดังนี้

1. ใช้เนื้อผลสด ครั้งละ 2-5 ผล โขลกพอแหลก แทรกเกลือเล็กน้อย อม หรือเคี้ยว วันละ 3-4 ครั้ง
2. ผลสดฝนกับน้ำแทรกเกลือจิบบ่อยๆ หรือใช้ผลสดจิ้มเกลือรับประทาน
3. ผลสดตำคั้นเอาน้ำดื่ม หรือผลแห้ง 6-12 กรัม (ผลสด 10-30 ผล) คั้นน้ำดื่มหรือเคี้ยวอมบ่อยๆ

องค์ประกอบทางเคมี:

มีวิตามินซีสูง (ในผลมะขามป้อม 1 ผลมีปริมาณวิตามินซีเทียบเท่ากับส้ม 2 ลูก) นอกจากนี้ยังพบ rutin, mucic acid, gallic acid, phyllemblic acid สารกลุ่มแทนนิน เบนซินอยด์ เทอร์ปีน ฟลาโวนอยด์ อัลคาลอยด์ คูมาริน เป็นต้น

การศึกษาทางเภสัชวิทยา:

ต้านไวรัส (ใช้หวัดใหญ่, ยับยั้งเอนไซม์ HIV-1 reverse transcriptase) แก้ไอ ต้านการอักเสบ ลดความดันโลหิต ยับยั้งการก่อกลายพันธุ์ ต้านอนุมูลอิสระ ต้านการอักเสบ ต้านการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร ลดคอเลสเตอรอล ปกป้องตับ หัวใจและหลอดเลือด

การศึกษาทางคลินิก:

ไม่มีข้อมูล

การศึกษาทางพิษวิทยา:

การศึกษาพิษเฉียบพลัน สารสกัดจากมะขามป้อมเข้าทางช่องท้องหนูถีบจักรเพศผู้และเมียมีค่า LD50 เท่ากับ 145 และ 288 มก./กก นน.ตัวตามลำดับ พิษกึ่งเรื้อรัง ทดลองในหนูถีบจักรโดยป้อนสารสกัดขนาด 100 และ 500 มก./กก. นน.ตัว นาน 10 สัปดาห์ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของน้ำหนักหัวใจ ปอด ตับ และเอนไซม์ที่ตับ